

Az eltárgyasulás metaforizációs folyamatai Makay Ida verseiben olyan metafizikus szférához vezetnek, melynek elemeit költői toposzokból, a kollektív archaikus képi világból jól ismerjük: csönd, fény, mély, nyár, tűkör stb. Egyediségüktől fokozottan megfosztott, ontológiai kérdésekre utaló, de éppen ezért a megismételhetőség, az általánosság jegyeit hordozó 'elemek' ezek. Olyanok, melyek mintegy már eleve nyelvi, nyelviségükben öröklődnek egyik kulturális — költészeti hagyományból a másikba, versről versre a *Sokasodó árnyak* ciklusában. E metaforák kinyitják, ugyanakkor talányossá is teszik a műveket.

Makay Ida válogatott versei magas esztétikai kvalitásokkal mutatják be azt, hogy a lírai ének a megszólítotthoz való viszonyulásában az egyensúly elvesztettségének állapota is benne rejlik, mint ahogy a változás mint szükségszerű következmény is. Mielőtt azonban az én önmagát a megváltozottban felismerne (ezt az utolsó ciklus verseiben tapasztalhatjuk), addig igyekszik — az új állapotoknak megfelelően — stabilitását visszanyerni. E stabilitás megnyerésére tett kísérleteket és kudarcokat az önmagukba visszatérő körkörös mozgások (madarak röptében, az idő, a teremtés rendjében stb.), a lírai alanynak önmagára nyitott látomásos, allegorikus képei (pl. az én mint kőszobor, mint fa), az eltorlaszoltság, járhatatlanság út-metaforái jelzik. Ugyanez (vagyis a kísérletek és kudarcok rögzítése) a poétikai funkciója a versek sorozatában időként megmutakozó emlék-fosztlányoknak (lásd például a halál pillanatával, a ravatalos ágy látványával kapcsolatos sorokat), hiszen a Versnek (a kötetnek) ezeken a pontjain történik meg elsősorban a múlt újraértelmezése, fölülírasa. A *Se fény, se kegyelem* ciklus *Mért gyűjtöd lánggra?* című versének kérdéseitől fogva („Visszafelé miért forognak / a törvényszegő csillagok, / Mért foszlik árnyá a jelen? / A múlt holt Napja mért ragyog?") a ciklus centrumában visszafelé kezdenek peregni a múltbeli események — kompozíciós rangra emelkedik a verstéma.

Az én önmagához visszatérésének stációját a kötetzáró *Parázs, pernye* ciklus új versei formálják meg. A „te” dominálta élet most annyiban őrződik meg („Hiszen rég elmúlt. Hiszen nem vagy.” — *Már fokozhatatlan*), amennyiben köze van ahhoz, ahogy az én saját mulandóságával szembenéz. A „te” beleköltözése, *szétrezgése*, szétosztódása a vers és a halál utáni öröklét világába paradox módon ugyanis megnyitja az én előtt a jövőt, amely immár saját jövő. E saját mint a megváltozott én saját világa pedig azért 'születhet meg', mert a záró versekben a te

szétrezgése együtt jár a Szerellemmel való azonosulással, a te abszolúttá, sőt szakrálissá válik, s ezáltal minden dolgok eredendő lényegének részévé lesz.

Az eltávolítás és eltávolodás lehetővé teszi a „te” filozofikus értelmű 'megjelölését': a „te” megnevezetik. Neve immár a 'minden' médiuma lesz. Annál is inkább, mert bár az utolsó versek többször is a „te” megnevezésének cselekedetéről szólnak, a konkretizáció mindvégig elmarad. Az én mulandóság-élménye mellett csak a maga is abszolúttá vált Név, a név Neve marad. (*Pro Pannónia Kiadói Alapítvány*, Pécs, 2003)

VARGA EMŐKE

CLIVE WILMER: VÉGTELEN VÁLTOZATOK

„Clive Wilmer nem tartozik azok közé a költők közé, akik feltűnést keltenek újszerű stílusukkal vagy egyes témák meglepő megközelítésével” — írja a szerzőről a kötet bevezetőjében Gömöri György. A *Végtelen változatok* című kötet verseit olvasva megállapíthatjuk, hogy ez valóban így van. Bár elmondható, hogy versei az évek során jelentős stílus és formagazdagodáson mentek keresztül, Wilmer tényleg nem akar meghökkeníteni, meglepetést okozni sem formailag, sem máshogy. Ő inkább azok közé a költők közé sorolható, akik leülnek egy kényelmes karosszékbe és hagyják, hogy visszafoghatatlanul feltörjenek belőlük a múlt emlékei. A költői tehetség mellé már csak papír és toll szükséges a gondolatok megfogalmazásához. Emlékek gyűjteményének tekinthető ez a válogatott verseket tartalmazó kötet is, melyben a szerző hagyományos formát őrző költeményei mellett megtalálhatók modern témájú szabad versei is. Ekkor már nem jön zavarba olyan témáktól sem, mint háború, magány, szenvedély. Ezeknek a közös eredője (legtöbb esetben) pedig nem más, mint a már szóba került emlékezés. Emlékezés egy (felőttként talált) megfakult családi fényképre, néhol az átélhetetlen múlt köddé váló árnyaira, vagy éppen „az újbor keserére”. (17) Ezek alapján fogalmazódik meg a szerzőben a visszavonhatatlan bírálat: „Tán okulhatott volna a jövő mindezekből...” (39) Azzal, hogy emlékezik az ember, egyúttal kapaszkodópontokat is keres az élet sodrásában. Így tesz Wilmer is.

És eközben mintha az olvasót akarná meggyőzni arról, hogy a múlt maradéktalanul bennünk él, megmásíthatatlan és örök. Van azonban ezekben a múltidéző versekben valamiféle

reménytelenség arra nézve, hogy ami megtörtént, azt már úgyse változtathatjuk meg. „A csüggedt arca gondolok, a ki-égett arca mögötte.” (42) Az ilyen gondolatok a jövőbe vetítve is reménytelenséget hordoznak. „A folyók itt szétválnak és a szétágazásnál / ülünk a földön és sírunk.” (51) Természeti versei ezzel ellentétben mégis reményt sugallnak, néhol a paradicsomi állapotokba vezetnek vissza. Ekkor fogalmazódnak meg a megnyugvás, az újjászületés gondolatai is. A természet megismerése ebben az esetben a világ megismerését jelenti. Mindkét létező változatokat hoz létre, és azok révén fejlődik. Sőt — visszakanyarodva a már említett témához —, Wilmernél még az emlékezet is emlékek sorából, tehát szintén változatokból tevődik össze. Ahogy az emlékezés is végtelen, úgy válik minden vers egy-egy emlékfoszlánnyá, azaz a végtelen egy változatává.

A szerzővel kapcsolatban fontos kiemelnünk még jelentős műfordítói tevékenységét is. A 80-as években néhány költő (Weöres, Juhász Ferenc, Pilinszky) angliai útja után, Wilmer és Gömöri fordításainak hatására (többek között Radnóti, Petri kötetei) ismét a magyar líra felé fordulhatott a figyelem. Ezeknek a műfordításoknak a stílusára, hangulatára (ezen túl egész költészetére) is érvényes lehet a következő — ars poeticaként is értelmezhető versszak: „...egy naiv árva álmodott / magának mitológiát / és képpé fordította át / amit vágyott, de nem tudott...” (8) (Ford. Gömöri György, Szabó T. Anna; JATEPress, Szeged, 2002)

HANTI KRISZTINA

KŐSZEGHY MIKLÓS: CSERÉPLEVELEK Héber feliratok a fogság előtti Palesztinából

Az ókori Izrael történetének a bibliai szövegek mellett páratlan forrásai a különféle levelek és feliratok, amelyek napjainkban is egyre növekvő számban kerülnek elő a régészeti ásatások eredményeiként (Fröhlich Ida). Kőszeghy Miklós ezekből a babiloni fogság előtti júdai héber szövegemlékekből tár a magyar közönség elé egy válogatást. Ezek jelentősége elsősorban abban rejlik, hogy gyakorlatilag nem volt utóéletük és a bibliai szövegekkel ellentétben megírásuk után nem használták őket oly módon, hogy az a szöveg megváltozásához vezetett volna (12–13).

A szerző, a könnyebb áttekinthetőség kedvéért, a szövegeket egységes módon dolgozta fel. A szöveg hasonmásának rajzát követi a quadrát betűkkel történő átírás, valamint a fordítás. Ezt

a részt paleográfiai és filológiai megjegyzéseket tartalmazó lábjegyzetek egészítik ki. Minden egyes szöveghez rövid tanulmány csatlakozik, amely tartalmazza a szöveg régészeti kontextusát, datálását, valamint történeti, gazdaságtörténeti, társadalomtörténeti, hadtörténeti, művelődéstörténeti, vagy vallástörténeti szempontok alapján történő elemzését (8). Mindez lehetővé teszi, hogy az olvasó a Biblia kizárólagos hirdetésén túlmenően más oldalról is betekintést nyerhessen a Kr. e. 9–6. századi izraeli-júdai valóságba. Ennek köszönhetően megismerkedhetünk egy vidéki garnizon, az Arad-i citadella parancsnokával, Eljasis-bal, és betekintést nyerhetünk az ő parancsnoki ügyeibe (22). Ugyanakkor ízelítőt kapunk a korabeli hízelgés nyelvi formáiból (50) és a hivatali kommunikációból (62) is. Egy aratómunkás kérelméből (72) pedig feltárulkozik előttünk a korabeli társadalmi viszonyok egy csekély részlete, amely a mindenkori szegény kiszolgáltatottságáról tanúskodik.

A mű legerdekesebb részének a *Feliratok* (85–142) című rész tekinthető, amelyben a szerző felveti a teológiai gondolkodás fejlődését, és kitér a népi vallásosság kérdésére. Ugyanakkor felvállalja az ószövetségi tudomány egyik tabutémájának, a YHWH mellett említett Asera alakjának a tárgyalását is (128–133). Hasonlóképpen említésre méltó a szövegekből levonható következtetések összefüggő történeti leírásként történő bemutatása is (*A válaszok*, 163–180).

A mű értékeinek méltatása mellett azonban a vitatott/vitatható kérdések sem hagyhatók szó nélkül. Ilyen például a dávidi-salamoni királyság igencsak kétséges történetiségének a problémája (lásd Israel Finkelstein Neil Asher Silberman: *The Bible Unearthed*. New York, 2001). Hiszen ez a kérdés ma már megkerülhetetlen, és nem lehet egy lábjegyzetben elodázni (49/139). Annál is inkább, mivel a régészet és a paleográfia fejlődése paradigmaváltozást eredményezett a tudományban. Ennek következtében az ókori Közel-Kelet történetét a szakemberek ma már nem a Biblia fényében szemlélik és kutatják, hanem sokkal inkább a Biblia kezelése, fejlődését és mondanivalóját igyekeznek jobban megérteni a korabeli vallási-, társadalmi-, politikai- stb. összefüggések ismeretében.

Ugyancsak kifogásolható az egyazon valóság négyféle megnevezése is, amelyet felváltva használ a szerző, és amely tagadhatatlanul keresztény szellemi háttérre utal: Héber Biblia (8, 151), Ótestamentum (12, 31, 78, 93, 125, 127, 148, 151, 177), Ószövetség (21, 39, 86, 127, 152, 171),